Írta: Kürtössy Péter
2014. június 14. szombat, 08:54 - Módosítás: 2014. október 26. vasárnap, 12:12

A betyárkártya. Betyárok a magyar kártyán.

1.□□□□ A kártya Magyarországon. A Tell kártya

A kártya és a kártyajáték Ázsiából indult világhódító útjára, Európában a 13-14. század során jelent meg. A virágzó miniatúrafestészet idején készült első kézzel festett kártyák még valódi luxusterméknek számítottak, így használatuk kezdetben csak a főúri körökben terjedt el. A fa-majd a rézmetszés feltalálása után azonban hamar kedvelt lett az iparosok, a polgárok majd végül a parasztok között is (Zsoldos 1980: 28—30). A 16. századra Európában három színrendszer alakult ki: a latin, a német és a francia. A latin Itáliában és az Ibériai-félszigeten terjedt el, a németet Közép-Európában és a német nyelvterületen használják, míg az egyszerűsített, absztrakt formákat használó francia színrendszer éppen egyszerűségének köszönhetően a világ minden részén ismert, nemzetközivé vált (Zsoldos 1980: 11—13).

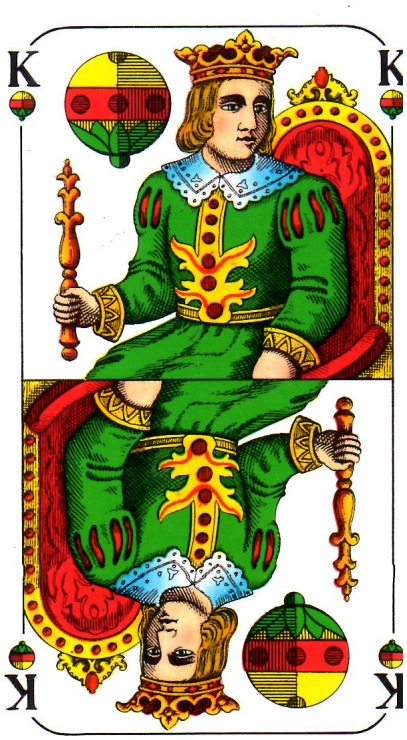

A történeti feljegyzések tanúsága szerint a 15. században, Mátyás király idejében kerültek az első kártyák Magyarországra. Az itáliai befolyásra gondolva hihetőleg latin színrendszerű játszmák hamar kedvelté váltak a királyi udvar és környezete körében. A kártyajáték hazánkban is gyorsan teret nyert, a 16. században már mindhárom típust ismerték és számos játék dívott, így igény mutatkozott a kártyakészítő műhelyek működésére (Bogdán 1978: 186—187). A ma ismert első, német színjelű kártya 1568-ban készült a lengyel származású fametsző és nyomdász Hofhalter (Skrezetusky) Rafael gyulafehérvári műhelyében (Kolb 1984: 63—64). A

német színrendszer színjelzői a 16. században alakultak ki. [1] A pakli eredetileg 48 lapos volt, idővel 36 lapra csökkent (a 19. század elejétől már csak ilyeneket gyártottak), majd kialakult a ma is használt 32 lapból álló változata (Bogdán 1978: 188). A Magyarországon készült kártyák döntően különböző osztrák típusok átvételei, vagy módosításai voltak. Ilyen volt például az úgynevezett bécsi kép, a bécsi tarokk vagy a soproni (Oedenburger) kép, amely egy évszázadon keresztül, egészen a 19. század közepéig a legismertebb, leginkább használt játszma volt hazánkban. Motívumvilága a salzburgi és bajor mintákkal rokon, az egyalakos képek figurái (dobos, flótás) magyaros ruhát viselnek, a királyok azonban nem trónon, hanem lovon ülnek (Zsoldos 1980: 49). Ezt szorította ki az a ma használt játszma, amely magyar kártya, helvét kártya, svájci kártya, Tell kártya és négy évszak kártya néven is ismeretes. Eredete sokáig kétséges volt, úgy gondolták, hogy Németországból vagy Svájcból került hazánkba, a kutatás azonban bizonyította, méltán nevezhetjük magyar kártyának. Igazából nem dönthető el, hogy a két pesti kártyafestő, Chwalowsky Ödön vagy Schneider József műhelyéből került ki először az új, tükörképes játszma, a szakirodalom azonban egyöntetűen utóbbit tekinti a Tell-kártya feltalálójának (Jánoska 1999: 149—150). Schneider József 1820-ban lett pesti polgárrá, s műhelyében három évtizeden keresztül készített játékkártyákat. Az első, ismert pakli az 1830-as években készült, a makk hetesen lévő német nyelvű felirata szerint:
„Zu finden bey- Joseph Schneider in Pesth”.
A 36 lapos kártya lapjait Schneider rézbe metszette, a levonatokat részben sablonnal, részben kézzel festette meg. Pesti megjelenése után hamarosan Kecskeméten, Debrecenben és Bécsben is elkezdték a Tell kártyát gyártani, az első magyar feliratos játszmák Chwalowszky Ödön műhelyéből kerültek ki az 1845 körüli években. A 19. század második felére két változata alakult ki a magyar kártyának, a legjelentősebb grafikai és tartalombeli különbségek az ász lapokon figyelhetők meg, de a figurás lapok ábrázolásában is mutatkozik eltérés (Jánoska 1999: 149—152; Zsoldos 1980: 114—118).

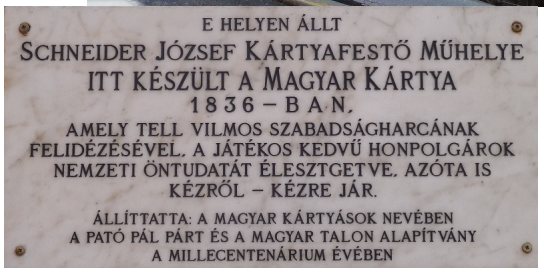

Schneider József kártyakészítő műhelyének ... Kazinczy utca Sebül dolgozhat. Térszívárnál, Kazinczy utca Sebül dolgozhat. Schneider József kártyakészítő műhelyének er

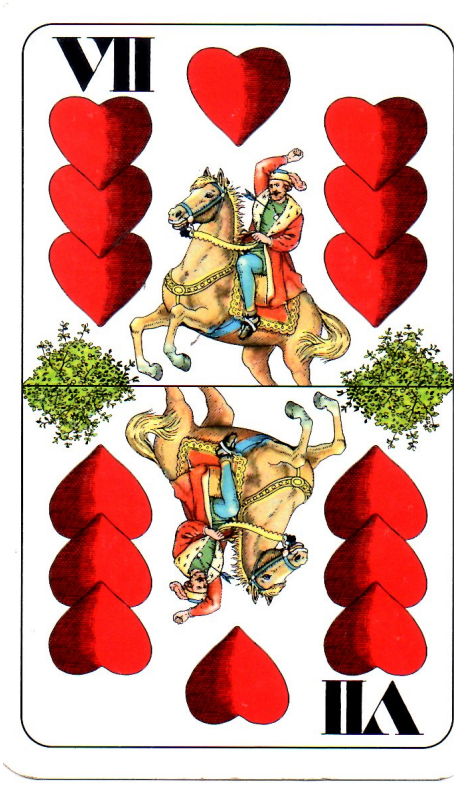

A kártya alsó és felső lapjain Schiller Tell Vilmos című drámájának alakjai elevenednek meg, [2]
a piros és tök szín számozott lapjain a mű egy-egy jelenete látható.
[3]
A 19. század elején egész Európában divat volt irodalmi alkotások főszereplőit kártyalapokon ábrázolni, Schiller több írása is a megmozgatta a kártyakészítők fantáziáját (Verebélyi 1998: 185). Fridrich Schiller 1803-1804-ben írta ezt a drámáját és Weimarban még az évben be is mutatták. Magyarországon először 1827-ben Kolozsvárott került színpadra egy erre épülő énekes darab, 1833-ban Nagybányán pedig már az eredeti művet adták elő. Budapesten 1848-ban és 1849-ben is színre vitték. A fenti évszámok azért is figyelemre méltóak, mert a dráma könyv alakban csak a kiegyezést követően került a magyar olvasók kezébe (Jánoska 1999: 147—149).

Szakemberek véleménye szerint a Tell kártya sikerességét és térnyerését annak a hazánkban újdonságnak számító tükörképességének köszönhette, aminek segítségével a kártyalapok sokkal könnyebben felismerhetővé, ezáltal kezelhetőbbé váltak. Ugyanakkor nem

mehetünk el szó nélkül amellett a tény mellett, hogy a játszmán ábrázolt Schiller dráma már a 19. század elején a Habsburg-ellenesség jelképévé vált, hiszen a mű a svájci szabad kantonok (Uri, Unterwalden és Schwyz) Habsburg Albert és helytartói elleni felkeléséről szól (Jánoska 1999: 149—151). S bár semmiféle írásos bizonyíték nincsen arra, hogy ezért kerültek éppen e dráma szereplői a kártyalapokra, egyet kell értenünk Zsoldos Benő véleményével, miszerint: *„A Schneider-kártya gondolati tartalmánál fogva népszerű volt, mert emlékeztetett arra, hogy az ország nem szabad a Habsburgok alatt, míg a svájciak már századokkal korábban kiűzték őket”* (Zsoldos 1980: 117).

2.□□□□ Újabb játszmák megjelenése, formai és gondolati világa

Kolb Jenő kultúrtörténeti vizsgálódásában megállapítja, hogy a kártya *„Nemcsak a művészeti stílusát tükrözi vissza korának, hanem divatját, történeti és társadalmi eseményeit, általános ízlését és érdeklődését is. Aki kedveli a régi viseleteket, nyomon követheti a kártyákon a divat egész fejlődését. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy minden nagyobb történelmi esemény nyomot hagyott a kártya-ábrázolásokon. Ami a kort foglalkoztatta, mindig kifejeződött a kártyákon is. A barokk és a rokokó széplelkű allegóriákat és gáláns jeleneteket vonultat fel, szimpátiák és antipátiák nyilatkoznak meg hódolat és szatíra alakjában, a felvilágosodás korában moralizáló és oktató célzatok jelentkeznek, a klasszicizmusban az egész mitológiai kelléktár előkerül, a biedermeierben kegyes életképek és romantikus várkastélyok üdítik a játékos szemét és minden korban alkalmunk van üdvözölni a legnépszerűbb írókat, művészeket, uralkodókat, hadvezéreket és államférfiakat a figurák szerepében”*
(Kolb 1984: 12—13). Nincs ez másképpen ma sem. Bár a Tell kártya hegemóniája hazánkban vitathatatlan, se szeri, se száma az utóbbi időkben megjelenő, különféle témákat feldolgozó magyar kártyáknak. Van, ami a magyar népviseleteket mutatja be, s van, melyben hagyományőrző huszárok szerepelnek katonai ruházatukban. Létezik reneszánsz magyar kártya, s olyan is, mely az 1849. évi dicsőséges tavaszi hadjárat helyszíneit és nevezetes szereplőit ábrázolja. „Igazi magyar kártya” néven kapható az játszma, melyen híres magyar történelmi személyiségek szerepelnek, de készült olyan is, amelyen egy város nevezetességeit korabeli fotókról készített grafikákról ismerhetjük meg. A kőszegi székhelyű Magyar Snapszerszövetség 2012-ben pályázatott hirdetett meg új, egyedi kártyacsomag készítésére, és egyúttal „szimpátiaszavazásra” kérte fel a téma iránt érdeklődőket.
[4]
Számos kategóriában (sport, kultúra és művészet, tudomány, királyok és uralkodók, egyéb valós és kitalált személyek) lehetett voksolni, így nem csoda, hogy a szavazatok lezárásával egy meglehetősen vegyes kép alakult ki még akkor is, ha jellemzően huszadik századi személyiségek kapták a legtöbb jelölést.
[5]

3.□□□□ Betyárvilág Magyarországon

[redacted]

[redacted]

4. A kártya és a betyárok

Könnyen találhatunk példákat, ha - kissé erőltetett módon- kapcsolatot szeretnénk találni a betyárok és a kártya között. *„Ez a híres, nevezetes betyár, a Varjas Jancsi is csak azon kezdte, hogy duhajkodni járt a csárdába. Azelőtt gulyát őrzött, de elszökdösött a rideg marha mellől, mert kedve szerint való volt a csárdában valami, vagy a bor, vagy az asszony. Vagy mindkettő. Hanyagolta a dolgát, a számadók nem jó szemmel nézték már sehogy sem. Egyszer aztán a kártyára kapott. Annak az ördöge megvolt akkor is szépen és igen nagy becsülettel játszották a huszonegyest. Abban csalni nemigen lehetett. Tudniillik letették a pakli kártyát a csárdaasztalra, a bankadó kivette a mellényzsebéből vagy a szűrujjból a bicskát, kinyitotta s úgy ütötte vele keresztül a kártyát, hogy bicska hegy megállt az asztalon. Arról aztán húzott mindenki magának, amennyi kellett, a bicska pengéjén keresztül. Varjas Jancsi azon kezdte a dolgot, hogy a paklizás ilyen teljes kizárása mellett egy téli éjszaka elvesztette kártyán a subáját”* (Bálint 1961: 31—32). Az utolsó bihari betyárról, a berettyószentmártoni Vitális Imréről jegyzi meg Szűcs Sándor, hogy
„Nem lett volna szegény ember, de a kocsmázással meg a kártyán elherdálta vagyonát” (Szűcs 1969: 188). Tömörkény István a Néprajzi Értesítő 1907-es számában számolt be arról a

rabkártyáról, melyet azok a pásztoremberek készítettek, akik a Ráday Gedeon- féle intézkedéseknek köszönhetően kerültek be a börtönbe. A lapokat papírdarabkákból ragasztották össze, s festék nem lévén, saját vérükkel rajzolták meg (Tömörkény 1907: 42—43).

5.□□□□ A betyárkártya

A betyárokat ábrázoló játszma 32 lapos, római számokkal és figurákkal, német színjelzőkkel jelzett hagyományos magyar kártya.

Az ász lapokon a már Tell kártyán sem újdonságnak számító évszak allegóriák láthatók. Mintaadója talán az a 1832-ben Bécsben kiadott biedermeier kártya lehetett, melynek metszeteit még 1824-ben készítette Mathias Loder, de ugyanúgy évszakokat jelenítenek meg az Unger család győri műhelyében a 19. század első felében kiadott játszma ász lapjai is (Jánoska 1999: 151). A betyárkártya lapjain az évszakokat két női és két férfialak testesíti meg: a tavaszt egy torockói viseletbe öltözött, kezében bárányt ölelő, míg az őszt egy kalotaszegi ruhát viselő, ölében szőlőfürtöket tartó leány jelképezi. A nyarat egy kaszáját kalapáló, alföldi viseletű férfi jelzi, háttérben aratási jelenettel, míg a telet egy szalmán pihenő lovon ülő pipázó alföldi csikós.

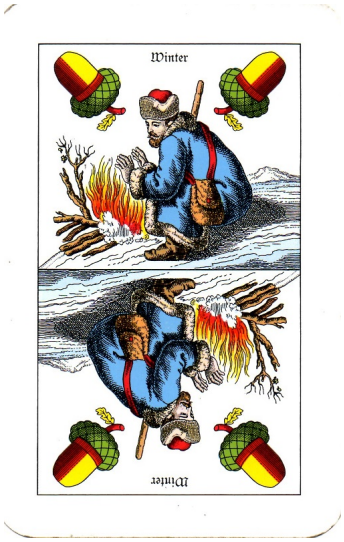

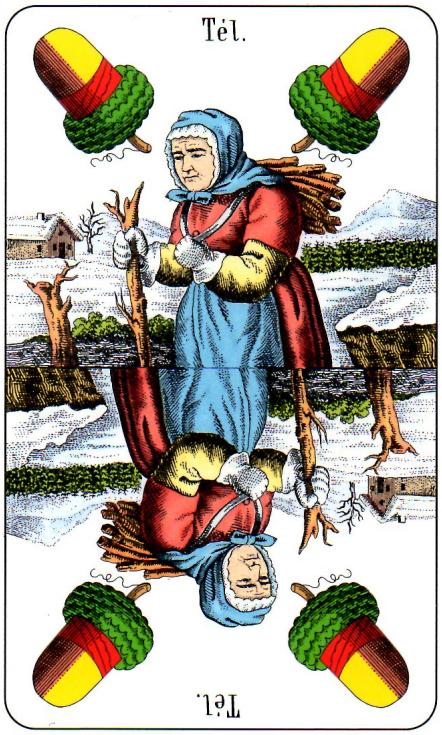

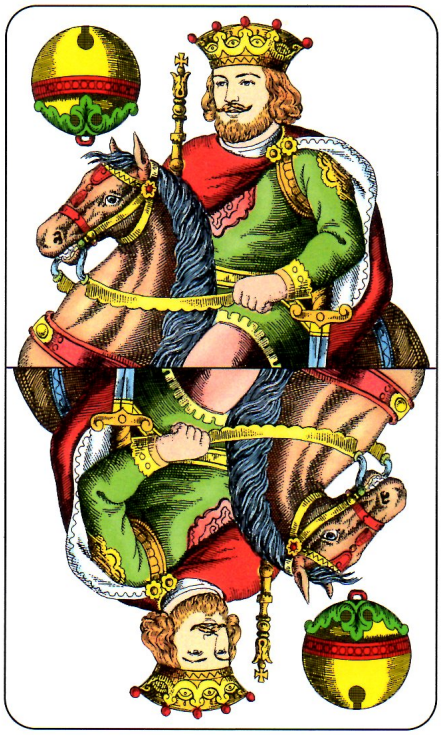

[illegible]

6. A betyárkártya számozott lapjai, cégjelzése, hátlapja

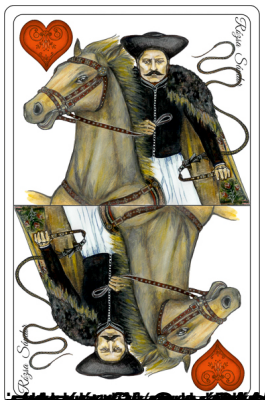

[redacted]

7.□□□□□ Összegzés

Európában az első kártyákat az akkoriban virágzó miniatúrafestészet mesterei készítették. Bár a gyáripari termelés később háttérbe szorította őket és egységesítette a játszmákat, a téma a későbbi évszázadokban is számos neves képzőművészt sarkalt alkotásra. Dolgozatunkban egy új játszmát, az úgynevezett betyárkártyát igyekeztünk részletesen bemutatni. A gyergyóalfalusi képzőművész, Vargyas Ildikó által készített játszma német színrendszerű, 32 lapos hagyományos magyar kártya. Motívumvilága a magyar díszítőművészeten alapul, figurás lapjain (alsó, felső, király) különböző tájegységek egykoron volt híres betyárjait ábrázolja hitelesen, míg a piros és tök szín számozott lapjain (VII—X.) egy történeti monda (Rózsa Sándor és Petőfi) és egy népdal (Sobri Jóska a pincében…) kel életre képekben. Az ász lapokon a már Tell kártyán sem újdonságnak számító évszak allegóriák láthatók, azonban képi világa merőben más, a hagyományos magyar paraszti világot idézi: a tavaszt egy torockói viseletbe öltözött, kezében bárányt ölelő, az őszt egy kalotaszegi ruhát viselő, ölében szőlőfürtöket tartó leány jelképezi, míg a nyarat egy alföldi aratási jelenet, a telet pedig pihenő lován üldögélő, pipázó csikós jelzi. Bár a Tell kártya több mint másfélszáz éves elsőbbségét megkérdőjelezni értelmetlen, nem érthetünk egyet azzal a véleménnyel, miszerint: *„A játékos, aki nap mint nap megszokott színeket és rajzokat szorongat és gusztál, nem akarja új látványhoz szoktatni szemeit. Számára tökéletesek a magyar kártya képei, változtatni azon nem is szabad”*
(Jánoska: 1999: 160). Sokkal inkább osztjuk Kolb Jenő fentebb már ismertetett megállapítását, miszerint a kártya visszatükrözi korának nemcsak a művészeti stílusát, de divatját, általános ízlését és érdeklődését is, vagyis ami az adott kort foglalkoztatja, az mindig kifejeződik a játszmákon is (Kolb 1984: 12—13). Bár a betyárok világának már a 19. század végén bealkonyult, korszakuk, személyiségük és a hozzájuk kapcsolódó valós vagy kitalált történetek a mai napig élénken foglalkoztatják a kutatókat és az érdeklődőket egyaránt. Ezért a betyárkártya joggal tarthat számot úgy a kártyázók, mint a betyárvilághoz vonzódók vagy a magyar történelem és kultúra iránt érdeklődők figyelmére.

A betyárkártyáról bővebb információt itt talál: MEGNÉZEM

Irodalom

BÁLINT Sándor 1961 Történetek a szegedi betyárvilágból. Szeged, Tiszatáj- Magvető.
BÁNKINÉ MOLNÁR Erzsébet

1999 Betyárok a Kiskunságban. Debrecen, Ethnica kiadás.

BOGDÁN István

1978 Régi magyar mulatságok. Budapest, Magvető Kiadó.

DÖMÖTÖR Sándor

1930 A betyárromantika Ethnographia, XLI. (1930) 5–24.

EÖTVÖS Károly

1982 Balatoni utazás. Budapest, Magvető Kiadó.

GÖNCZI Ferenc

1944 A somogyi betyárvilág. Kaposvár

GUNDA Béla

1956 Néprajzi gyűjtőúton. Debrecen, Alföldi Magvető.

HÉJJAS Pál

1988 Az a híres Bogár Imre… A Bogár betyárbanda története. Budapest, Pest Megyei Levéltár.

2006 Pataki Mihálynak, Rózsa Sándor elfeledett betyártársának története. Tanulmányok Pest megye múltjából. Budapest, Pest Megyei Levéltár 131–180.

JÁNOSKA Antal

1993 Reverz. In Berend Mihály (főszerk.): Kártyalexikon A-Z. Budapest, Akadémiai Kiadó, 346—347.

1999 A magyar kártya története, ikonográfiája, készítői. Aetas Történettudományi folyóirat, 1-2. 147—165.

J. SÁGI Annamária

1993 Cégjel. In Berend Mihály (szerk.):Kártyalexikon A-Z. Budapest, Akadémiai Kiadó, 66—67.

K. CSILLÉRY Klára

1987 Karcolt díszítés. In Ortutay Gyula (főszerk.): Magyar Néprajzi Lexikon 3. Budapest, Akadémiai Kiadó 72—74.

KOLB Jenő

1984 Régi játékkártyák. Magyar és külföldi kártyafestés XV-XIX. század. Budapest, Állami Könyvterjesztő Vállalat, reprint

KÜLLŐS Imola

1988 Betyárok könyve. Budapest, Mezőgazdasági Kiadó.

PUSKÁS Péter- VÉGH József

1997 Sisa Pista. Az utolsó nógrádi betyár. Horpács, Mikszáth Kiadó.

P. VAS János

2012a. „Hej betyárok!” Betyárok a népi kultúrában. Budapest, Vitézi Ének Alapítvány.

2012b. A betyárvilág társadalmi háttere, kiterjedése és korszakai Magyarországon. Zempléni Múzsa XII.2. 5-20.

SIPŐCZ József

2006. Savanyó Józsi, a jó betyár. Veszprém

SZENTESI ZÖLDI László

1999 Rózsa Sándor. Legenda és valóság. Somorja, Méry Ratio Kiadó.

2009 Nagy magyar betyárkönyv. Somorja, Méry Ratio Kiadó.

SZENTI Tibor

2000 Betyártörténetek. Budapest, Máyer Nyomda és Könyvkiadó.

SZŰCS Sándor

1969 Betyárok, pandúrok és egyéb hírességek. Budapest, Magvető Kiadó.

TÖMÖRKÉNY István

1907. Vérrel rajzolt rabkártyák.Néprajzi Értesítő, 42—43.

VEREBÉLYI Kincső

1998 Megjegyzések a „magyar kártya” motívum történetéhez.Ethnographia, CIX. 1. 183—187.

VESZELKÁNÉ GÉMES Eszter

1981 Történetek Rúzsa Sándorról. Budapest, RTV-Minerva.

VÉCSEY Aurél

2009 Betyárvilág Magyarországon. Kecskemét, Vagabund Kiadó.

ZÁKONYI Ferenc (szerk.)

1976 A gyöngyösi csárda. Keszthely, Keszthelyi Járási Általános Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet.

ZSOLDOS Benő

1980 A játékkártya és története. Budapest, Gondolat Kiadó.

---

[1] A színjelekkel a társadalmi osztályokat jelenítették meg: a papságot szívvel, a nemességet csengettyűvel, a középosztályt levéllel és a parasztságot makkal. Máig nem tisztázott, hogy a nemességet szimbolizáló csengettyű miért kapta nálunk a tök nevet (Zsoldos 1980: 11–13).

[2] Kuoni pásztor, Reding Itel, Fürst Walter, Harras Rudolf, Gessler Hermann, Stüszi vadász, Rudenz Ulrich, Tell Vilmos

[3] A piros hetesen Gessler helytartó halála, a nyolcason a Vierwaldstadti tavon evező Tell Vilmos, a kilencesen egy vár, a tízesen egy erődítmény rajza látható. A tök hetesen általában sorozatjelek, védjegyek és cégjelzések szerepelnek, bár a korai kártyákon Gessler hajóját

ábrázolták. A nyolcason Tell Vilmos, felesége Hedvig és fiuk Walter látható. A kilences egy Altdorf melletti mezőt ábrázol a karóra tűzött kalappal, míg a tízesen egy templom vagy egy hegytetőn álló kis házikó látható.

[4] www.snapszer.hu A Magyar Snapszer Szövetség pályázatot hirdet új, egyedi kártyacsomag elkészítésére. A pályázat célja: a jelen kártyafestő mestereinek felkutatása. A pályázat tárgya: a leghíresebb és legkedveltebb magyar személyek kiválasztása a dicső múltbólszeptember 1-ig, majd ezt követően a magyar hősök grafikai megjelenítése a magyar kártya 20 lapján. Keressük az alábbi kategóriák legnépszerűbb magyar képviselőit: - sport, - kultúra, művészet, - tudomány, - királyok, uralkodók, - egyéb valós és kitalált személyek (pl. Ludas Matyi). A pályázat menete: június 27-szeptember 1-ig „szimpátiaszavazás" a magyar történelem leghíresebb 20 személyére. A Magyar Snapszer Szövetség szeptember 1-én 24.00-kor teszi közzé honlapján a szavazás eredményét. Ezt követően nyílik lehetőség szeptember 30-ig a 20 kártyalap egyedi kivitelezésére. A felhívás sikeres volt, 47 érvényes pályázat érkezett. A kiírás egyik célja az volt, hogy a Szövetség saját rendezésű versenyein a győztes pályaművet használja majd. Jellemző, hogy a kereskedelmi jogokat végül egy bécsi cég vásárolta meg, így azt sem lehet tudni, hogy valaha forgalomba kerül-e…

[5] Az ászokon Puskás Ferenc, Papp László, Hajós Alfréd és Gerevich Aladár, a királyokon Szent István, Hunyadi Mátyás, Széchenyi István és Mária Terézia, a tízeseken Deák Ferenc, Irinyi János, Szent-Györgyi Albert és Latinovits Zoltán, a felsőkön Kossuth Lajos, Rákóczi Ferenc, Petőfi Sándor és Dobó István, míg az alsókon János vitéz, Lúdas Matyi, Hofi Géza és Rózsa Sándor kapott helyet. Bár egy tízezres szavazás végeredményét megkérdőjelezni nem, de véleményezni lehet. Nevezetes magyar személyiségeket ábrázoló kártyán meggyőződésünk szerint olyan királynő, aki úrbéri rendelete kihirdetésével gyászbeszédet mondott a hagyományos, a természeti környezettel harmóniában élő paraszti életforma felett, vagy egy kétségkívül kiváló humorérzékkel bíró, de a diktatúrát egyfajta szelep funkcióként kiszolgáló humorista semmilyen körülmények között sem szerepelhet.

[6] A teljesség igénye nélkül: Szentesi Zöldi László 1999; Szentesi Zöldi László 2009; Vécsey Aurél 2009; P. Vas János 2012a; Héjjas 2006; Minamizuka Shnigo: Rózsa Sándor. Betyár vagy bandita. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2009.

[7] Csongrád vármegye 1834-es rendelete alapján 24 pálcaütéssel sújtották azokat, aki szoknyaforma betyáros pamutgatyát, talyigakerék forma széles karimájú kalapot, tükrös ködmönt viselt vagy öldöklésre való hosszú bunkósbotot hordott magával (Héjjas 2006: 148).

[8] A törvényen kívüli életre kényszerülőket többféleképpen sorolták be az idők folyamán. Bibó Lajos író például megkülönböztette (alulról felfelé) a haramiát, az útonállót, a zsiványt, a lókötőt, a szegénylegényt és a betyárt. Tisza Miksa 1868-ban így rangsorolta őket: a rablók voltak a legaljasabb gonosztevők, a tolvajok leginkább jószágot loptak, a kapcabetyárok mindent elloptak, amit találtak, míg a futóbetyárok azok a megugrott katonák, kis tolvajok voltak, akiknek nem volt állandó garázdálkodási területük, mert folyamatosan vándoroltak (Szenti 2000: 14–15). Héjjas Pál tanulmányában megkülönbözteti a kapcabetyárt, futóbetyárt, lovasbetyárt, házásó-betyár és a puskásbetyárt (Héjjas 2006: 137).

[9] A betyárok elfogását jutalmakkal igyekeztek ösztönözni. Egy közönséges rabló 100, egy ismertebb bűnöző 300, míg egy bandavezér 500 forintot ért. 1853-ban Rózsa Sándor kézre kerítéséért már 10000 pengőforintot (25000 váltóforintot) ígértek, ami nagyon komoly összegnek számított, egy gazdaságot be lehetett rendezni belőle (Héjjas 2006: 144–149).

[10] A gondolkodásmód közti különbséget jól példázza, hogy míg a paraszti etika szerint az állatlopás, állatelhajtás bűn, addig a pásztoroknál mindez virtus. A pásztorok mentalitását taglalja írásában Dömötör Sándor is: „Ha pecsenyére éhezett, a maga nyájából is levágott egy-egy birkát, s dögöt jelentett. […] Sokszor azt is megtették, hogy az elveszett jószág helyébe másikat kerítettek. Mindez nem ment lopásszámba: tudott dolog volt, hogy a pusztai embernek más az életmódja, más az erkölcse” (Dömötör 1930: 8).

[11] Szent-Györgyi Katalin tanulmányában megállapította, hogy az törvények kívül élők alakja és cselekedeteik az amerikai folklórban éppen úgy felmagasztosultak és idealizálódtak, mint Európában. Szent-Györgyi Katalin: A magyar betyárköltészet nemzetközi párhuzamai. Ethnographia LXXXVII. (1976) 84–102.

[12] Az eszményített betyár alakjának és romantikus történeteinek kialakulásban és elterjedésében jelentős szerepet játszottak az olcsón megszerezhető, nagy példányszámban kiadott ponyvafüzetek, valamint újságíróink, költőink (Petőfi, Arany János), íróink (Jókai, Krúdy, Móra Ferenc, Móricz, Madách) érzelgős ábrázolásmódja, melyek aztán beépültek a magyar folklórkincsbe, hatása éppúgy érvényesült betyárballadáinkon, mint betyárdalainkon.

[13] Érdekességként jegyezzük meg, hogy az alföldi betyárok lovainak megrajzolásához gyergyóalfalusi és borzonti lovak adták a mintát. Angyal Bandi lovának Betyár, Zöld Marciénak Kedves, Bogár Imréének Szellő, míg Rózsa Sándorénak Sátán a neve.